

Janina Duszyńska

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Sprawozdanie z III Transdyscyplinarnego Symposium Badań Jakościowych

Przedstawiony przeze mnie tekst stanowi relację z przebiegu III Transdyscyplinarnego Symposium Badań Jakościowych, które odbyło się w dniach 8-10 września 2014 roku w Zielonej Górze. Było to trzecie z cyklu sympozjów poświęconych badaniom jakościowym. Głównym celem tych spotkań badaczy jest popularyzacja strategii badań jakościowych jako niezbędnych i równowartościowych z badaniami w strategii ilościowej w dążeniu do odkrywania prawdy o otaczającej nas rzeczywistości. Cykl sympozjów stanowi okazję do wymiany doświadczeń na polu badań prowadzonych nie tylko w strategii jakościowej, ale również łączenia różnych strategii i metod.

Słowa kluczowe: metodologia badań, pedagogika, psychologia, socjologia, strategia jakościowa

W dniach 8-10 września 2014 roku na Wydziale Pedagogiki, Socjologii i Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Zielonogórskiego odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa pn. „III Transdyscyplinarne Symposium Badań Jakościowych”. Była to trzecia z cyklu konferencji poświęconych badaniom jakościowym. Założycielami i pomysłodawcami powyższych spotkań byli prof. dr hab. Dariusz Kubinowski oraz prof. zw. dr hab. Krzysztof Konecki.

U podstaw organizacji konferencji legła potrzeba promowania strategii badań jakościowych jako niezbędnego elementu procesu badawczego pozwalającego na budowanie teorii jednostkowych charakteryzujących się „głębokim opisem edukacyjnego doświadczenia oraz wyjaśnieniami subtelnych i niemożliwych do «uchwycenia» przez badania ilościowe zjawisk życia codziennego” (Rubacha, 2008, s. 20). Przesłanie to znalazło odzwierciedlenie w wystąpieniach poszczególnych prelegentów. W konferencji udział wzięło ponad 140 przedstawicieli ośrodków akademickich z całego kraju, m.in. Uniwersytetu Zielonogórskiego, Uniwersytetu Łódzkiego, Uniwersytetu Szczecińskiego, Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytetu Wrocławskiego, Uniwersytetu Gdańskiego, Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie, Uniwersytetu Śląskiego, Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Wrocławskiego Uniwersytetu Medycznego, Uniwersytetu w Białymstoku, Dolnośląskiej Szkoły Wyższej we Wrocławiu, Akademii

Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, Akademii Pedagogiki Specjalnej im. M. Grzegorzewskiej w Warszawie, Politechniki Wrocławskiej, Akademii Pomorskiej w Słupsku, Akademii Ignatianum w Krakowie, Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Akademii Techniczno-Humanistycznej w Bielsku-Białej, Wyższej Szkoły Psychologii Społecznej w Warszawie, Akademii Wychowania Fizycznego w Poznaniu oraz Fundacji Rozwoju Umiejętności Społecznych „Konsensus” we Wrocławiu i Polsko-Niemieckiej Fundacji Edukacji Dorosłych w Warszawie.

W wystąpieniu powitalnym prof. D. Kubinowski nawiązał do walki paradygmatów nomotetycznego i idiograficznego w badaniach w dziedzinie pedagogiki i socjologii. Ubolewał nad niesłusznym traktowaniem badań jakościowych jako gorszych przez badaczy uprawiających inne dziedziny. Swoje wystąpienie prof. Kubinowski zakończył optymistycznym stwierdzeniem, że badania jakościowe wydają się coraz bardziej doceniane nie tylko przez przedstawicieli wspomnianych powyżej dziedzin. Profesor K. Konecki w swojej części powitania podkreślił równoważność obu paradygmatów badań, podsumowując swoją wypowiedź uniwersalnym stwierdzeniem, że potrzeba poszukiwania prawdy jest najważniejsza, a do prawdy zbliżymy się najbardziej, stosując różne metody, stosownie do potrzeb badania.

Po oficjalnym powitaniu rozpoczęły się obrady plenarne, którym przewodniczył prof. K. Konecki. W ramach obrad, przebiegających pod ogólnym hasłem „Projektując czy definiując na nowo – metodologia badań jakościowych w perspektywie prospektywnej”, przedstawiono trzy referaty. W pierwszym z nich dr hab. prof. nadzw. Marek Gorzko zaprezentował temat „Czy teoria ugruntowana wymaga ponownego odkrycia?”. Celem wystąpienia było zwrócenie uwagi na zróżnicowanie metodologii teorii ugruntowanej, trudności związane ze stosowaniem powyższej metody oraz powiązanie programów komputerowych z analizą danych. Prelegent nawiązał w swoim wystąpieniu do koncepcji B. Glasera i A. Straussa, które prowokują wniosek, że metodologia teorii ugruntowanej nie przyjmuje w pełni zewnętrznych ograniczeń metodologicznych pochodzących z paradygmatu normatywnego. Wystąpienie następnego prelegenta, prof. D. Kubinowskiego skupione było na przedstawieniu tez do rozważenia w czasie sympozjum. Prelegent szczególną uwagę zwrócił na multidyscyplinarność, interdyscyplinarność, transdyscyplinarność oraz idiomatyczność badań jakościowych. Cechy te pociągają za sobą wątpliwości, które wymagają rozwiązania. Jednym z problemów jest konieczność redefinicji wykładni naukowości w odniesieniu do badań jakościowych. Konieczne jest też dostosowanie tematów oraz metodologii do transdyscyplinarnego charakteru badań. Środkiem prowadzącym do rozwiązania tych dylematów miałyby być, zdaniem prof. D. Kubinowskiego, utworzenie Transdyscyplinarnej Sieci Badaczy Jakościowych, do której można było przyłączyć się już w czasie trwania konferencji. Wystarczyło przesłać swoje zgłoszenie na adres prof. D. Kubinowskiego (dkubi@wp.pl). Następną propozycją było utworzenie Transdyscyplinarnego Słownika Badań Jakościowych. Pomysł ten jest odpowiedzią na problemy związane z odmiennością terminologii w różnych dyscyplinach, a w przypadku badań łączących w sobie obszary badawcze różnych dziedzin, również niehumanistycznych, stanowi to poważny problem. Profesor D. Kubinowski zwrócił również uwagę na potrzebę stworzenia czasopisma TSBJ. Miałyby to być czasopismo o nazwie Badania Jakościowe dostępne on-line, umożliwiające badaczom wymianę doświadczeń oraz nawiązywanie współpracy między nimi. Czasopismo to stwarzałyby też szansę na propagowanie badań w strategii jakościowej. Swoje wystąpienie prelegent zakończył

ważną dygresją dotyczącą idiomatyczności badań jakościowych — swoistość i niepowtarzalność niektórych zjawisk wymaga dostosowania metody badawczej do badanego zjawiska. Takie możliwości niosą w sobie badania jakościowe, które zmierzają do humanizacji uprawiania nauki. Do wypowiedzi prof. D. Kubinowskiego nawiązała również następną prelegentka, dr hab. prof. nadzw. Maria Straś-Romanowska, która podkreśliła fakt, że większa liczba badań na dany temat uprawomocnia do generalizacji ich wyników, co stawia na równi wartość paradygmatu idiograficznego z paradygmatem nomotetycznym.

W II sesji plenarnej zaplanowanej na pierwszy dzień obrad wystąpiła prof. nadzw. dr hab. Hana Cervinkova, która skupiła się na przedstawieniu odpowiedzi na pytanie „Jak czynić antropologię istotną dla studentów pedagogiki i badań pedagogicznych?”. Prelegentka, przywołując prace Margaret Mead, nawiązała do początków subdyscypliny. Zwróciła też uwagę na problemy wynikające z faktu negocjowania kultury, czyli zderzenia kultury wyjścia (dom rodzinny) ze światem pozadomowym. Ważnym spostrzeżeniem było również zwrócenie uwagi na marginalizowanie antropologii edukacji, skojarzenie jej z instytucjami niskiej rangi, kobietami i dziećmi. Podsumowaniem II sesji plenarnej było wystąpienie dr. Anny Wieruckiej, której prezentacja stanowiła potwierdzenie równoważności paradygmatów badawczych, zarówno nomotetycznego, jak i idiograficznego. Prelegentka zobrazowała omawiany temat w sposób praktyczny, prezentując przebieg prowadzonych przez siebie badań, wykazując jednocześnie konieczność wykorzystania różnorodnych metod badawczych. W proces badawczy zaangażowani byli badacze zajmujący się różnymi dziedzinami, humanistycznymi oraz ścisłymi, co pociągało za sobą wykorzystanie różnych strategii badawczych. Autorka referatu wykazała, że odpowiedź na postawione pytania badawcze nie byłaby możliwa bez wykorzystania zarówno metod ilościowych, jak i jakościowych, potwierdzając tym samym równowartość obu strategii.

Potwierdzeniem oraz rozwinięciem tez zawartych w wystąpieniach plenarnych były treści referatów wygłoszonych w 6 grupach tematycznych. Prelegenci podzielili się własnymi refleksjami pojawiającymi się w czasie prowadzenia badań własnych. Ważny okazał się wątek relacji między badaczem i badanym, m.in. wchodzenia w relację i wychodzenia z niej. Drugim ważnym wnioskiem było zwrócenie uwagi na potrzebę badania badaczy jako istotnego elementu mogącego wpływać na wyniki badań. Podkreślono też istotność miejsca dla wyników badań, wpływu lokalizacji na kształt zebranego materiału badawczego dotyczącego tych samych grup badanych. Warto też zwrócić szczególną uwagę na gorącą dyskusję nad plusami i minusami użycia programów komputerowych. Podkreślano w niej ograniczenia, jakie stoją za takim sposobem analizy danych.

Podsumowaniem pierwszego dnia obrad było spotkanie integracyjne, które swym charakterem nawiązywało do celebrowanego w tym czasie w Zielonej Górze winobrania. Spotkanie stanowiło okazję do wymiany refleksji dotyczących treści referatów wygłoszonych w pierwszym dniu obrad oraz możliwość nawiązania kontaktów na płaszczyźnie naukowej.

Drugi dzień obrad rozpoczął się wystąpieniem grupy doktorantów Uniwersytetu Łódzkiego pod kierownictwem prof. K. Koneckiego, którzy, otwierając III Sesję Plenarną, przedstawili wyniki badań dotyczących analizy wizualno-werbalnej wystąpień polskich polityków w sejmie. Wystąpienie było próbą rekonstrukcji taktyki przedstawiania emocji, które wyglądają na reakcje emocjonalne. Analiza dotyczyła aspektów przestrzennych i retorycznych oraz różnych technik perswazyjnych na poziomie języka i komunikacji niewerbalnej. Jednym

z wniosków wynikających z analizy zebranego materiału badawczego było stwierdzenie, że scena polityczna przypomina scenę teatralną, jednak z realnymi konsekwencjami dla społeczeństwa. Ważnym przesłaniem prezentacji było podkreślenie ważności pracy grupowej, która umożliwia podział zadań oraz sprzyja analizowaniu materiału badawczego pod różnym kątem. Zwiększa to szansę zbliżenia się do prawdy o badanym problemie. W drugim wystąpieniu prof. nadzw. dr hab. Mariusz Kwiatkowski przedstawił własne krytyczne refleksje dotyczące strategii badawczej, w oparciu o którą powstała napisana przez niego przed laty książka habilitacyjna. Celem wystąpienia była prezentacja odpowiedzi na pytanie badawcze – „Jak badać reguły obsadzania stanowisk publicznych?”. Podsumowaniem wystąpienia był apel o wyznaczenie standardów polityki personalnej i jej uspołecznienie.

W 6 sesjach tematycznych prelegenci zajmowali się m.in. problemem dotyczącym rozmiaru próby badawczej w badaniach jakościowych, jej „niezbędnej wielkości” oraz triangulacji w badaniach terenowych. Zwrócono też uwagę na zmieniające się wymiary badań jakościowych w warunkach późnej ponowoczesności, ich dyskursywność, sensualność, nietypowość. W wystąpieniach pojawił się również problem odpowiedniego kształcenia studentów pedagogiki z zakresu badań jakościowych. Jednym z ważniejszych wydarzeń tego dnia obrad były warsztaty metodologiczne „Smutek czy depresja? Wprowadzenie do warsztatów stanowiły referaty wygłoszone przez prof. dr. hab. n. med. Bogdana de Barbaro, dr Kamilę Biały, dr Bernadettę Janusz oraz lek. Jakuba Bobrzyńskiego. Problemem wiodącym w wygłoszonych referatach była trafność diagnozy dotyczącej depresji, od czego zależy ta diagnoza i jakie pociąga za sobą skutki. Zdaniem prelegentów wskaźniki zdrowia psychicznego są konstruowane społecznie, wskazywali oni na to, że mogą mieć na nie wpływ tak różne czynniki, jak wiek, wykształcenie czy też klasa społeczna, a nawet poziom dochodów. Ważny dla tematu sympozjum stwierdzeniem był wniosek, że psychiatria oparta na biologii nie dostarcza wiarygodnych wskaźników zdrowia psychicznego, choroby psychiczne wymagają diagnozy opartej na badaniach uwzględniających kontekst, a nawet wiele kontekstów dotyczących badanych zaburzeń.

Zwienieczeniem drugiego dnia obrad była możliwość udziału w wycieczce do winnicy, gdzie uczestnicy mogli poznać bliżej historię produkcji wina, jednej z tradycyjnych aktywności mieszkańców ziemi lubuskiej.

Ostatni dzień sympozjum był okazją do udziału w sesji plenarnej, której wiodącymi tematami były „Jednostka jako podmiot badań jakościowych – nowe propozycje podejść analitycznych”, „Inspiracje i poszukiwania metodologiczne w badaniach jakościowych” oraz „Od oczywistości do fenomenu – możliwości i granice poznania jakościowego”. W wystąpieniach swych prelegenci zwrócili uwagę na sprawczą moc słowa, znaczenie kontekstu w wypowiedziach werbalnych, naznaczanie ludzi poprzez język. Profesor Ildzikowski w swoim wystąpieniu zwrócił również uwagę na pułapki w stosowaniu nieostrych pojęć w badaniach jakościowych. Doktor Małgorzata Bieńkowska poruszyła ważny temat, jakim jest etyka w postępowaniu badacza. W jednym z ostatnich wystąpień prof. nadzw. dr hab. Danuta Urbaniak podzieliła się z zebranymi wynikami badań dotyczących motywacji kierujących wyborem drogi zawodowej przez absolwentów studiów pedagogicznych. Prelegentka analizowała wpływ decyzji podejmowanych przez innych na decyzje badanych.

Konferencję zakończył prof. D. Kubinowski, który podsumowując obrady, podziękował wszystkim uczestnikom za aktywny udział. Korzystając z tej okazji, jeszcze raz zaprosił uczestników konferencji do przyłączenia

się do Transdyscyplinarnej Sieci Badaczy Jakościowych. Profesor K. Konecki przy tej okazji przypomniał o ważności stworzenia Transdyscyplinarnego Słownika Badań Jakościowych. Warto wymienić też inne propozycje inicjatyw związanych z omawianym problemem, takie jak: propozycja bieżącego informowania członków o publikacjach, szkoleniach; zachęcanie do inicjatyw umożliwiających nawiązywanie kontaktów; propozycja organizowania szkoleń i seminariów na temat metodyki nauczania przedmiotów dotyczących metodologii badań jakościowych.

Po przedstawieniu powyższych propozycji przystąpiono do zaplanowania następnego sympozjum. Zgodnie z podjętą decyzją ma to mieć miejsce w drugiej połowie roku 2015. Proponowanym organizatorem wydarzenia jest Instytut Socjologii Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. Jako myśl przewodnią ustalono dorobek naukowy Floriana Znanickiego. Poddano również pod dyskusję propozycję zorganizowania konferencji w 2016 roku przez Akademię Pomorską w Słupsku. Miałaby ona miejsce w Ustce. Sympozjum zakończyło krótkie podsumowanie, w którym prof. K. Konecki zawarł końcowe uwagi dotyczące odbytej konferencji.

Warto w tym miejscu dodać, że każde z cyklu sympozjów poprzedzają warsztaty metodologiczne. Z tej możliwości pogłębienia wiedzy z zakresu metodologii badań jakościowych skorzystało tym razem aż 114 osób. Ten fakt stanowi dodatkową zachętę do udziału w Sympozjach Badań Jakościowych.

Bibliografia

Rubacha K. (2008). *Metodologia badań nad edukacją*. Warszawa: WAIiP.

Summary

Report on the Third Symposium on Transdisciplinary Qualitative Research

The text is a report on the course of The Third Symposium on Transdisciplinary Qualitative Research, which was held on the 08-10 of September 2014 in Zielona Gora. It was the third in a series of symposiums on qualitative research. A popularization of the strategy of quality research is a main purpose of these meetings of researchers. The qualitative strategy was presented as essential and of equal value with quantitative strategy in the aspiration to finding out the truth about the world we live in. The cycle of conferences is opportunity for exchange of experiences on the field of researches conducted not only in the quality strategy, but also the join of different strategies and methods.

Key words: research methodology, pedagogy, psychology, sociology, qualitative strategy